Norsk Oljemuseum

Årbok 2022

NORSK OLJEMUSEUM

Petrocultures 2022: Oljens betydning for kultur og samfunnsliv

Én pandemi forsinket gikk den internasjonale konferansen «Petrocultures 2022: Transformations» endelig av stabelen i august 2022. Oljemuseet var vertskap sammen med Nordlandsforskning, og både gjesteliste og tematikk under konferansen synliggjorde at museet har ambisjoner om å utfordre både sin egen identitet og oljens plass i fortid, nåtid og fremtid.

Victoria K. Slaymark og Brigt Dale

Det begynte med en telefon fra Stavanger. Eller det vil si, egentlig begynte det med Brigt Dales reise til Petrocultures-konferansen i 2018, arrangert i Glasgow. Her skulle han presentere et forskningsprosjekt han ledet ved Nordlandsforskning, om oljeutvikling i Arktis (kalt ArcticChallenge). I etterkant av denne presentasjonen ble Dale spurt om han kunne tenke seg å arrangere den neste konferansen i Norge. Han ble med i forskningsnettverket Petrocultures, og begynte arbeidet med å finne passende tid og sted.

Så, høsten 2019, kom altså telefonen fra Stavanger. Direktør ved oljemuseet, Finn E. Krogh, hadde vært på et seminar i Abu Dhabi, der samfunnsvitere som jobber med oljespørsmål møttes, og hadde med seg hjem ideen om at noe slikt hadde vært spennende å arrangere i Stavanger. Vel hjemme ble Krogh informert om at Nordlandsforskning planla å arrangere Petrocultures i 2020. I telefonsamtalen mellom Krogh og Dale ble ideen sådd om at oljemuseet var den ideelle arenaen.

Petrocultures utspring – fra Amerika til Europa

Petrocultures-konferansene arrangeres annethvert år, og den første fant sted ved Universitetet i Alberta i Canada i 2012. Videre fulgte konferanser i Montreal i 2014, Newfoundland i 2016 og som sagt i Glasgow i Skottland i

2018. De har utspring i det internasjonale forskernettverket «Petrocultures Research Group», stiftet av forskerne Imre Szeman og Emma Wilson i 2011.

Nettverket organiserer workshops, driver et akademisk senter for forskningsledelse, finansierer og veileder unge forskere, og arbeider proaktivt for at lokalsamfunn skal kunne bygge en bærekraftig framtid. Målet er å produsere og legge til rette for forskning på hvordan alle – fra enkeltpersoner til hele samfunn – påvirkes av oljens sosiologiske og kulturelle manifestasjoner. Med andre ord: forskerne synliggjør hvordan oljen fins overalt, ikke bare materielt, men også som et fundamentalt og grunnleggende premiss for hvordan vi som samfunn og enkeltmennesker forholder oss til våre omgivelser – og til planetens begrensninger.

De første kanadiske versjonene av konferansene ble sterkt preget av pågående kontroversielle saker i hjemlandet, som Keystone Pipeline og utvinningen av oljesand i Alberta. Begge utvinningsprosjektene hadde konsekvenser for natur og miljø og for rettighetssituasjonen til urfolk. Protester, sivile ulydighetsaksjoner og en rekke rettsprosesser fulgte, og måten disse sakene preget debatten om oljens plass i samfunnet på, hadde stor betydning.

Petroculture sin inngang til oljens betydning for kultur og samfunn ble utfordret for alvor når de bestemte seg for å holde en konferanse i Europa. Fokuset ble rettet mot tematikk som hvordan det såkalte norske oljeeventyret skal kunne føres videre i Nord-Norge, fracking-forbudet i Storbritannia og andre EU-land, og EUs ambisjoner om en dekarborisering av energisystemet. Det siste er et tema som fikk fornyet aktualitet med Russlands invasjonskrig mot Ukraina.

Ambisjonen for konferansen i Stavanger var at man i større grad skulle invitere stemmer fra Asia, Afrika og Latin-Amerika. Selv om pandemien også i 2022 gjorde det vanskelig for mange å reise – flere land hadde fremdeles strengere inn- og utreiseregler enn her hjemme, og mange slet med å få finansiert sin reise og deltakelse – hadde vi mange spennende bidrag som utfordret det vestlige fokuset.

I august 2022 kunne Brigt Dale endelig ønske velkommen til fysisk Petrocultures-konferanse. Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

Det var eksempelvis innlegg fra Brunei om hvorvidt man både kan elske og forlate oljen; om hvordan oljen har preget både kolonial fortid og tiden etter frigjøring i det globale sør; om hvordan oljens behov for areal presser folk fra hus og hjem i Tanzania; og om oljens påvirkning på kulturens visuelle uttrykk. Én presenterte dessuten hvordan frimerker produsert i forbindelse med den oljedrevne industrialiseringen i Latin-Amerika har symbolisert både frihet, framtidstro og utvikling.

Det kulturkritiske blikket på oljen

Hva betyr egentlig dette begrepet – Petrocultures? På norsk ville vi kanskje oversatt det til 'oljens kultur', men i oversettelsen forsvinner flere nyanser. Det engelske begrepet indikerer at det finnes *flere kulturer*, i tillegg til at petroleum refererer til de to latinske ordene *petra* (stein) og *oleum* (olje), altså *olje* fra stein.

I dagligtale, i moderne tid, er ordene petroleum og olje blitt en samlebetegnelse for olje og gass fra stein. Men begrepet «olje» har endret seg over tid. Man bør ikke glemme at ressursen har vært med oss i tusenvis av år, og at utnyttelsen av denne ikke er et moderne fenomen. Olivenolje og hvalolje er for eksempel også typer av olje som før ble brukt som energikilder. Det er først med petroleumens inntreden i industrialiseringen mot slutten av 1800-tallet at dens betydning og potensiale har spredd seg. Med utvinningen av kull ble mobilitet et nøkkelord i industrialiseringen. Folk og varer kunne fraktes relativt raskt og rimelig over store avstander. Dette forenklet både utvinning av ressurser og tilgang til markeder for de mange nye produktene som alle de nye fabrikkene produserte.

Da kull ble erstattet med olje, fikk de samme utviklingstrendene kull beredte grunnen for, en eksponentiell vekst. Kort sagt: vi gikk fra mobilitet til hypermobilitet. Denne nye billige energikilden – petroleum – ble selve drivkraften bak industrialiseringen og bak samfunnsutviklingen; en kraft som har vært der i snart 150 år.

Det finnes spor av oljens kultur overalt i folks hverdagsliv. Kultur her er enkelt definert som folks holdninger, verdier, tro, kunst, vitenskap og kunnskapstradisjoner, og hvordan alt dette preger relasjoner mellom individer og sosiale grupper. Ofte er denne tilstedeværelsen subtil, og det er her det kritiske perspektivet blir betydningsfullt. Hva er det vi tar for gitt? Hvordan påvirker oljen oss, ikke bare økonomisk, men også kulturelt? Når oljen er blitt forutsetning for det livet vi lever, hvordan skal vi da forstå oljens rolle i de endringer som ligger foran oss, der vårt uttak og forbruk av alle naturressurser – ikke bare olje – må reduseres?

'Petrocultures' kan altså simpelthen forstås som forskning som handler om måten vi lever med oljen, og hvordan oljen preger samfunn og

Pauser og sosialt samvær er minst like viktig som det faglige påfyllet. Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

kulturuttrykk. Oljen griper inn i folks hverdag og påvirker alt og alle. Utvinning og påfølgende bruk av olje har vært med på å endre jordens klima. Fortsatt utnyttelse og forbrenning er en trussel mot arbeidet for en klimanøytral framtid, og mot arbeidet for å sikre biodiversitet.

Petroleum er en av verdens største industrier, og er også ofte direkte årsak til komplekse geopolitiske spenninger mellom nasjoner. Det siste årets voldsomme og rystende aggressive krigføring fra oljestaten Russland mot Ukraina, er dessverre bare det siste eksempelet på dette.

Oljekritikk på oljemuseet: «Oljen er en del av det ubevisste»

Forskere fra hele verden inntok altså Norsk Oljemuseum på konferansen «Petrocultures 2022: Transformations». Temaet var, som tittelen hentyder, knyttet til de store transformasjonene

Hva har oljen betydd i endringstider? Dette var ett av spørsmålene rektor ved Universitetet i Stavanger, Klaus Mohn, reflekterte over da han var kveldens hovedtaler. Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

vi vil se de neste tiårene, og hvordan vårt forhold til olje dermed vil endres. Bruken av petroleum debatteres heftig verden rundt – ikke bare i Canada og Europa, og har blitt forsterket i lys av nylige, globale hendelser, som oljekrise, kriger og pandemien. Den politiske diskusjonen om hvordan vi skal gjenreise samfunnet etter covid-19, motarbeide klimaendringene og sørge for internasjonal stabilitet, er mer relevant enn noensinne.

Omstillingen til en verden uten petroleum som primær energikilde er et av klimamålene i Paris-avtalen, men veien dit er ennå ikke klar. Vi vet at petroleum må erstattes, men om slutten kommer som en konsekvens av tomme reservoarer, grønnere alternativer eller politiske beslutninger er uklart. Petrocultures inviterte deltakerne til å delta i kritisk debatt om omstillingen til grønnere alternativer og diskutere hvordan oljens sterke posisjon i samfunnet påvirker endringsinitiativene.

Konferansens «ice breaker» ble åpnet på oljemuseet ved at direktør Finn E. Krogh og fagsjef ved oljemuseet, Björn Lindberg ønsket velkommen. Deretter kunne forskningsleder Brigt Dale ved Nordlandsforskning formelt åpne konferansen, før rektor ved Universitetet i Stavanger, Klaus Mohn, inntok podiet som kveldens hovedtaler. Mohn reflekterte over oljens betydning i endringstider, og universitetenes rolle som kunnskapsleverandører og utdanningsinstitusjon.

Hver dag ble innledet med godt besøkte åpne foredrag på Stavangeren. De inviterte hovedtalene ble introdusert av yngre forskere som kommenterte på foredraget, noe som gav grunnlag for gode diskusjoner og deltakelse fra salen.

Hvordan ville Afrika ha sett ut hvis ikke energiproduksjonen ble kontrollert av internasjonale selskaper? funderte Cyril Obis. Camilla Houeland kommenterte foredraget hans. Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

Hovedbidraget på konferansens første dag – torsdag – var Cyril Obis «The Energy Transition and the Prospects for Transformation in a Post-Covid 19 Africa» med særlig søkelys på Nigeria som et olje- og ressursrikt, men også et land der – paradoksalt nok – 62 prosent av befolkningen ikke har tilgang til strøm. Mesteparten av energiproduksjonen er primært olje og gass og kontrolleres av internasjonale selskaper, hvor 70 prosent eksporteres. Obi stilte seg spørsmålet om hvordan Afrika ville sett ut hvis ikke energiproduksjonen var kontrollert av store internasjonale selskaper. Han lurte samtidig på om en mer rettferdig omstilling av energipolitikken – blant annet gjennom en overgang til fornybar energi – kan sørge for energisikkerhet for de afrikanske statene, skape et velfungerende innenlandsmarked og sørge for at energi blir distribuert til alle deler av kontinentet.

Obi, som til daglig er programdirektør for «The African Peacebuilding Network», mener samfunnsomstillingen må sikres gjennom rettferdig tilgang til energi for alle. Det representerer en betydelig utfordring siden den globale energisituasjonen fremdeles er preget av kolonialistisk utvinningsideologi og korrupsjon. Camilla Houeland, forsker ved

forskningsinstituttet FAFO, kommenterte på Obis foredrag, og fokuserte særlig på oljearbeideres situasjon.

Fredag morgen tok professor Oksana Timofejeva fra The European University i St. Petersburg til podiet. I sitt foredrag «Oil and War: A Geophilosophical Approach» tok hun utgangspunkt i utbyttingen av Sibirs ressurser som grunnlag for en aggressiv imperialistisk petropolitikk i Russland. Hun viste også til hvordan dette bør forstås i lys av dagens krigføring i Ukraina.

Timofejeva beskrev Russlands imperialisme som avhengig av olje og gass, ikke bare som en politisk konstruksjon, men også som en historisk og kulturell sinnstilstand. En tilstand som hun beskriver gjennom å referere til Sokrates sin lignelse om solen: Den er livgivende og dødelig, den kan være giften eller kuren. Oljen som hentes ut fra Sibir finansierer Russlands internasjonale imperialistiske ambisjoner, men er også uttrykk for en utnyttelse av de fjerne provinser i sitt eksisterende imperium. Dette fenomenet understrekes av at også tusenvis av soldater kalles til krig fra Sibir.

Jordan Kinder, postdoktor ved Harvard University, kommenterte Timofejevas foredrag, og diskuterte hvordan situasjonen i Sibir kan sammenlignes med oljesand-utvinningen i Canada. Utvinningene i Alberta og Sibir preges begge av økologisk ødeleggelse og pågående territoriell ekspansjon på urfolks landområder. Likevel er petroleumsaktiviteten både i Sibir og i Alberta fremstilt som viktige i et energisikkerhetsperspektiv for både Russland og Canada. Dette synliggjør at også den geopolitiske situasjonen i verden bremser den grønne omstillingen av verdens energiproduksjon.

Lørdag morgen ble det siste av foredragene i Stavangeren holdt, denne gangen av Cara Daggett fra Virginia Tech University. Hun forsker på energi- og miljøspørsmål og er særlig interessert i spørsmål knyttet til sammenhengen mellom helse og velvære, vitenskap, teknologi og naturressursutnyttelse. Under foredraget, med tittelen «Renewable Masculinities», beskrev Daggett hvordan utvinning av naturressurser som petroleum representerer det hun kaller en «petromaskulinitet» som i vår tid gradvis erstattes av en «økomaskulinitet».

Dagget mener altså at vi står overfor en fremtid der det finner sted en overgang fra petroleum til grønn energi, «øko», uten at den undertrykkende dominansen som energikontroll fører til i dag, blir erstattet. Det er denne dominansen hun ønsker å fange gjennom bruken av order «maskulinitet» – et regime som er preget av makt og kraft. Hun påpeker at et feministisk ståsted i analysen av transformasjon nettopp vil søke å stille spørsmålet «hvem endrer hva, og for hvem» i det grønne skiftet, og at maktkritiske studier av omstilling bør

Morgenforedrag på Stavangeren ble etterfulgt av en gåtur tilbake til oljemuseet og «MS Sandnes» der programmet fortsatte.
Foto: Hans Baumann

"Having attended dozens of academic conferences over the past twenty years, I'd certainly rank this as one of the best I've ever attended. The keynotes were superb. The rigor and intellectual content of all the papers I heard were way above average."

stå sentralt i den samfunnsvitenskapelige forskningen fremover.

Siddharth Sareen ved Universitetet i Stavanger trakk i sin kommentar inn perspektiver fra sin bakgrunn innen utviklingsstudier, politisk økologi og samfunnsgeografi. Han pekte videre på sentrale tema fra feministisk teori, og på energisikkerhet og grønn omstilling. Han drøftet hvordan temaer som arbeidsliv, eiendomsspørsmål og rettferdig fordeling av ressurser må diskuteres som en motvekt til økomaskulinitet – konkret gjennom å synliggjøre tematikk som fortsatt utbytting av naturressurser og tilsidesettelse av urfolk og lokalbefolkning.

Etter foredragene på Stavangeren vandret deltakerne hver dag tilbake gjennom Stavanger til oljemuseet og til «MS Sandnes», som for anledningen var ankret opp ved museet og gjort om til konferansebåt.

Her fulgte et tett program av parallellsesjoner. Fordelt på over 30 programposter bidrog mer enn 130 deltakere med alt fra presentasjoner av akademiske artikler i panelsamtaler, til praktiske workshops, teateroppvisninger, kunstutstilling og filmer. Deltakerne kunne velge innenfor et bredt spekter av temaer, som eierskap til natur og naturressurser, sikkerhets- og risikospørsmål, ødeleggelse av natur og landskap, samt oljens påvirkning på kunst og kultur.

Paneldiskusjonene gav rom for konstruktive diskusjoner om hvordan grønne omstillingstiltak inkluderer måten olje og gass har vært fremstilt i

fortiden, hvordan dens rolle og betydning kommer til uttrykk i dag, og hvordan oljens fremtid presenteres. Diskusjonene tydeliggjorde hvor viktig det er å diskutere oljen, også med utgangspunkt i hvordan litteratur og kunst skaper fortellinger som beskriver hvordan endring kan skje og hva slags framtid den kan føre til. Gjennom historier forstår vi og relaterer vi oss til virkeligheten, og uten visjoner og fortellinger vil vi vanskelig kunne planlegge for en rettferdig fremtid.

Perspektivene presentert var i hovedsak fra Canada og Europa, men også med innslag fra det globale sør, fra Midtøsten, Russland, Afrika og Latin-Amerika. Allikevel skulle vi gjerne kunnet presentere flere bidrag fra Øst-Europa, Asia, Afrika og Arktis. Vi erkjenner at det å ha konferansen i Norge gjorde deltakelsen vanskelig for mange, på grunn av det høye prisnivået, den lange reisen samt reiserestriksjoner på grunn av covid. Det ble også en særlig utfordring at mye av konferansens finansiering forsvant med korona-utsettelsen.

«MS Sandnes» ble brukt både som faglig og sosial arena, og ble av deltakerne trukket fram som en kulturell bonus. Foto: Hans Bauman

Stavanger og oljemuseet som vertskap

Interessen for den norske oljehistorien er stor. Blant samfunnsvitere er oljepolitikkens betydning for utviklingen av både industrien selv og av Norge som stat av særlig interesse. Skattsystemet og Statens pensjonsfond utland (Oljefondet) er kanskje de mest slående eksempler på grep som er tatt for å sikre ikke bare at inntektene fra oljen kommer fellesskapet til gode, men at også fremtidige generasjoner skal kunne nyte godt av uttaket. Slik sett har «Den norske modellen» ikke bare blitt et nasjonalt symbol for en politisk styrt utvinning, ment å skulle komme fellesskapet til gode, men har også blitt en modell andre ser til når de skal utforme politikk for lisensiering av naturressursuttak.

Norges oljebaserte rikdom kommer riktignok med en bismak. Hvor lenge skal Norge fortsette å produsere på norsk sokkel? Skal man fortsette å lete? Er det rettferdig at den store oljerikdommen bare skal tilfalle nordmenn? Dette er spørsmål som må håndteres både i dag og i framtiden.

Norge ønsker å framstå som et land som er opptatt av å nå klimamålene i Paris-avtalen og FNs bærekraftsmål. Norske politikere er med på å sikre finansiering og tar initiativ til utvikling av ny grønn teknologi, og til å følge opp FNs nye mål for biologisk mangfold. Parallelt med dette ønsker et flertall blant politikerne på Stortinget– og store deler av den norske befolkningen – å fortsette utvinningen av olje og gass.[1] Den norske staten eier dessuten en stor del av et selskap som fremdeles er en aktiv olje- og gassutvinnende industriaktør i Norge, så vel som utenfor Norges grenser.

Spørsmål som ble stilt under konferansen handlet blant annet om hvilket ansvar Norge har for klimarettferdighet: Bør Norge som ett av de rikeste landene i verden gjøre mer for å lede en global rettferdig omstilling, der de mindre tilgodesette nå gis mulighet for energisikkerhet og nye muligheter i det grønne skiftet? I 2022 ble det for eksempel rapportert at investeringsporteføljen fra Oljefondet representerte utslipp dobbel så høye som de samlede utslippene fra norsk territorium. Hvilken rolle bør Norge – eksempelvis gjennom investeringer fra oljefondet, men også gjennom direkte eierskap i Equinor – ta globalt ansvar for i det grønne skiftet?

Når man først skal arrangere en internasjonal konferanse om olje i Norge, føles det naturlig å ende opp i Stavanger. Byen er kjent som oljehovedstaden i Norge, med høy tetthet av olje- og gassaktører, og er preget av oljens kultur. Mange av selskapene som driver med olje- og gassutvinning på norsk sokkel i dag, har vært basert her siden 1965. At Stavanger også annethvert år er vertskap for en av verdens største oljekonferanser – Offshore Northern Seas (ONS) – er dessuten en bekreftelse på byens internasjonale betydning. Det ble påpekt på

Energirommet på oljemuseet og salongen på «MS Sandnes» og Energirommet på oljemuseet, er to av rommene som ble benyttet under de parallelle sesjonene. Foto: Victoria Slaymark og Rune Egenes/Norsk Oljemuseum

konferansen, som en kuriøs tilfeldighet, at den i år var lagt til dagene rett etter Petrocultures 2022.

Oljemuseet ble et naturlig valg, et godt vertskap, og en god partner under organisering av konferansen. Perspektivene på olje, som ble diskutert under Petrocultures 2022, synliggjorde at oljemuseet i tillegg til å formidle oljehistorie også er interessert i å formidle konsekvensene av olje- og gassproduksjon. At deler av konferansen ble gjennomført på «MS Sandnes» var en kulturell bonus. Arrangementer og det sosiale livet under konferansen sto frem som et høydepunkt for mange.

For noen av gjestene var det deres første besøk i Stavanger, noen hadde heller aldri besøkt Norge. Det ble derfor tilbudt en bytur for å lære om Stavangers historie og besøke Gamle Stavanger, hvor man kan se bevarte trehus som dateres tilbake til 1700-tallet. På konferansens siste dag ble det på kvelden arrangert en båttur i distriktet, etterfulgt av middag om bord på «MS Sandnes».

Oppsummering

Med over 130 deltakere, er vi storfornøyde med konferansen, og tilbakemeldingene fra deltakerne har vært gode. Løsningen med å ha innledende hovedinnlegg på Stavangeren om morgenen var en suksess. Mange satt igjen med et positivt inntrykk av å hver morgen ha vandret gjennom oljebyen; så å si gjennom en manifestasjon av oljens betydning og kultur.

Gjennomføringen var som nevnt ikke uten utfordringer. Pandemien førte til forsinkelse og bortfall av finansiering. Mye arbeid måtte gjøres på nytt, blant annet måtte alle bidrag sendes inn på nytt og vurderes igjen. Mindre finansiering førte også til at det var færre stemmer fra visse deler av verden enn vi skulle ønsket. Vi håper at det på fremtidige Petrocultures-konferanser vil være deltakere og stemmer fra flere steder i verden. Når det er sagt, så synliggjorde konferansen betydningen av å møtes ansikt til ansikt. Å kunne være sammen noen dager og ikke bare delta i sesjonene, men drikke en kopp kaffe sammen, eller nyte solnedgangen om bord på «MS Sandnes» var viktig for oss alle.

Vi føler oss sikre på at mange reiste hjem fra Stavanger inspirert. Konferanser som denne gir rom for å presentere resultater fra aktuelt arbeid og utveksle ideer. Vi behøver virkelig en slik internasjonal og variert arena som kan fortsette å utfordre dagens integrerte oljekultur verden over, med et ønske om å inspirere og gi håp for en rask og rettferdig omstilling.

Noter

1 https://opinion.no/2022/12/klimakrise-men-ja-takk-til-mer-olje/ Lasta ned 11. april 2023.